

Klassiekers

Het belang van de voorstelling

Susanne Komossa

In de rubriek Klassiekers gaat AGORA in op boeken die niet vers van de pers komen, maar nog steeds uiterst relevant zijn. Deze keer: 'Een nieuwe wereld; het ontstaan van het moderne Nederland' van Auke van der Woud.

'Een nieuwe wereld; het ontstaan van het moderne Nederland' vertelt een geschiedenis die zichtbaar is in de ruimte om ons heen. Toch is het niet vanzelfsprekend om die geschiedenis te kennen. Het is verbazend hoe weinig we ons bewust zijn van de negentiende-eeuwse technologische veranderingen die de voorwaarden voor onze hedendaagse 'wereld' vormen. Voor mij als architect-ingenieur was het lezen van het boek een eyeopener die me anders doet kijken naar de relatie tussen de tijd en de spoorwegen, het meten van het Normaal Amsterdam Peil (NAP) en het bestaan van een wereld vóór de aanleg van landwegen.

De aanleg en ingebruikname van de Nederlandse Spoorwegen, als een van de grootste technische verworvenheden van de negentiende eeuw, vereiste de normalisatie van de tijd. Zonder een uniforme tijdsindeling waardoor het overal in Nederland even laat was, heeft een spoorboek weinig zin. Hetzelfde gold voor het waterpeil. Een nationaal waterbeheer vroeg om een samenhangend meetsysteem om eb en vloed in kaart te brengen. We kunnen ons bijna niet voorstellen dat de Nederlandse infrastructuur vóór de negentiende eeuw bijna volledig uit waterwegen bestond. Voor het systeem van landwegen waren verfijnde technieken van landmeten nodig om de nieuwe infrastructuur, bijvoorbeeld bruggen en sluizen, te kunnen realiseren.

Van der Woud deelt zijn geschiedenis op in drie grote thema's: (I) Macht over tijd en ruimte, (II) Normaal denken en (III) Netwerken. De thema's behandelen het spoorwegennetwerk, de kanalisering van rivieren voor de stoomvaart, de elektriciteit-, telegrafie- en kennisnetwerken, de weg- en dijkbouw en de normalisatie van meeteenheden. Zoals gezegd vormen de verkavelingen, infrastructuren en normeringen dé voorwaarden waardoor onze huidige maatschappij in ruimtelijke, sociaaleconomische maar ook technische zin kan bestaan. Ze zijn echter zo vanzelfsprekend dat we bijna vergeten dat zij ooit gedacht, bedacht, gepland, uitgevoerd en in gebruik genomen zijn.

In de context van verandering en maakbaarheid benadrukt Van der Woud hoe belangrijk de voorstelling is, die aan een technische vinding voorafgaat. Van der Woud verwijst naar Schopenhauers 'Die Welt als Wille und Vorstellung' (1859) wanneer hij stelt dat Nederland zonder voorstelling niet zou bestaan. Als we de redenering van der Woud volgen, dan moeten ook hedendaagse veranderingen, zoals de stijging van de zeewaterspiegel eerst gedacht worden voordat er ruimtelijke, technische, sociale en economische maatregelen kunnen genomen worden om 'verdrinken van Nederland' te voorkomen.

Van der Woud lezen is verleidelijk. Hij beschrijft en ontsluit een verleden waaraan we ons graag spiegelen en dat we koesteren als het fundament van de contemporaine landinrichting en het publiek domein. We kunnen ons voorstellen dat de toekomst zich zal ontwikkelen volgens het mechanisme dat Van der Woud beschrijft: het maken van een voorstelling, die resulteert in het realiseren van technische uitvindingen en (ruimtelijke) planning. Maar ik vrees dat de werkelijkheid weerbarstiger is. Als we Saskia Sassen en haar recent verschenen boek 'Expulsions; Brutality and Complexity in the Global Economy' mogen geloven, zijn er op dit moment veel grotere, globale krachten en mechanismen aan de gang, die we ons niet kunnen voorstellen en waarvan we niet meer weten hoe we ze 'doelmatig' kunnen beheersen. Bovendien zijn maatschappij en land niet meer zo maakbaar als we in de vorige eeuw dachten en is historische continuïteit daardoor niet gegarandeerd.

Zonder voorstelling zou Nederland niet bestaan

Sociaal-ruimtelijke en economische ontwikkelingen kunnen vandaag de dag overal ter wereld tegelijkertijd optreden waardoor de betekenis van plaats, tijd en schaal en hun onderlinge relatie wijzigen. Het boek van Van der Woud helpt ons te begrijpen dat we wederom een eigentijdse wijze van voorstellen, plannen en handelen moeten ontwikkelen om ons bestaansrecht in de moderne wereld van de eenentwintigste eeuw te verwerven.

Susanne Komossa (s.komossa@tudelft.nl) is werkzaam als universitair hoofddocent bij de leerstoel Publieke Gebouwen – Architectonische Compositie van de Afdeling Architectuur, Faculteit Bouwkunde in Delft. Ze doceert architectonisch ontwerpen en architectuurtheorie. Haar onderzoeksveld is de architectuur van de hedendaagse compacte stad in relatie tot het publieke domein.

Literatuurselectie

Woud, A. van der (2006) Een nieuwe wereld. Het ontstaan van het moderne Nederland. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker

Sassen, S. (2014) Expulsions: Brutality and Complexity in the Global Economy. Harvard: Belknap Press